

According to the laws of the Hittites „slaves“ had property and had a family, also „slaves“ were allowed to marry a free person, without changing the social status of the free person.

ღალი მექერიშვილი

საქართველოს ისტორიის სამაგისტრო პროგრამა
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი, თსუ

ლეონ სპათარიოსის ბიზანტიური მისია საქართველოში

საკვანძო სიტყვები: ლეონ სპათარიოსი, ბიზანტიის იმპერია, თეოფანე ჟამთააღმწერელი, დასავლეთ საქართველო, ბიზანტიური მისია, დიპლომატია, არაბთა დომინირება

Keywords: Leo Spatharios, Byzantine Empire, Theophanes the Confessor, West Georgia, Byzantine mission, Diplomacy, Arab domination

VIII საუკუნის დასაწყისი ერთ-ერთი საკმაოდ რთული პერიოდია საქართველოს ისტორიაში. ერთი მხრივ, ამიერკავკასია არაბი ხალიფების ყურადღების ცენტრში მოექცა, მეორე მხრივ, ბიზანტიის იმპერია არანაკლებ ყურადღებას უთმობდა თავისი პოლიტიკური გავლენის მოპოვებას საქართველოში, ამიტომ იდეოლოგიური, რელიგიური თუ კულტურული კუთხით ცდილობდა გავლენის შენარჩუნებასა და გაზრდას ამ ტერიტორიაზე. ამას ემატებოდა გაძლიერებული ხაზართა ხაკანატის გავლენა საქართველოში მიმდინარე პოლიტიკურ პროცესებზე, ამიტომ არაბების მიერ საქართველოში შექმნილ შფოთვისა და ძარცვა-რბევას ემატებოდა ხაზართა განუწყვეტელი თავდასხმები. სწორედ აღნიშნული პოლიტიკური პროცესებიდან გამომდინარე, მოცემულ პერიოდში ქართველთა უთანასწორო ბრძოლას აკად. სიმონ ჯანაშიამ სწორად უწოდა ქართველთა მიერ „სამი მხრით ხმლის ქნევა“.

ბიზანტიის იმპერიამ ჯერ კიდევ VII საუკუნის შუა ხანებიდან გააუქმა ლაზიკაში მეფობა და დასავლეთ საქართველოს იმპერატორის მოხელეები – აბაზგიის არქონტი და ლაზიკის პატრიკიოსი მართავდნენ. აქ არსებული პოლიტიკური ერთეულები ხშირად მიმართავდნენ ზომებს,

რათა მოეპოვებინათ არაბთა მხარდაჭერა ბიზანტიის წინააღმდეგ, რამაც სახალიფოს საქართველოზე გავლენის მოპოვების საშუალება მისცა. VIII საუკუნის დასაწყისისთვის არაბებს ფეხი ჰქონდათ მოკიდებული ლაზიკა-ეგრისის განაპირა მხარეებში, მათი გარნიზონები იდგა კოდორის ხეობის ციხეებში (პაპასქირი 2003ა: 172). აბაზგია-აფხაზეთსაც, რომელიც მოიცავდა ტერიტორიას მდ. გუმისთის ჩრდილოეთით – მდ. ბზიფის შესართავამდე (პაპასქირი 2003ბ: 42), აღიარებული ჰქონდა სახალიფოს უზენაესობა, თუმცა უზენაესობის ნამდვილად აღიარებასთან ან არ აღიარებასთან დაკავშირებით ისტორიოგრაფიაში ერთი გამოკვეთილი აზრი არ არსებობს. ერთი რამ ცალსახაა, რომ არაბები ფაქტობრივად დაეპატრონენ საქართველოს, მაგრამ ხაზი უნდა გაესვას იმ ფაქტსაც, რომ დასავლეთ საქართველოში ფეხის მოკიდება არაბებს სამხედრო ექსპანსიით არ მიუღწევიათ, ეს მათი დიპლომატიური წარმატების შედეგი უფრო იყო. ამის დადასტურებაა ჯერ კიდევ 697 წელს ლაზიკის პატრიკიოსის სერგი ბარნუკის ძის აჯანყება, რომელმაც ქვეყანა არაბებს დაუმორჩილა. ზემოაღწერილი სიტუაცია ბიზანტიური დიპლომატიის სრულ კრახზე მიუთითებდა.

სწორედ აღნიშნული პოლიტიკური პროცესები, არაბთა დომინირება დასავლეთ საქართველოში, იძლევა იმის საფუძველს, რომ ბიზანტიის იმპერატორ იუსტინიანე II-ს მეორედ გამეფების დროს (705-711) თავისი მოხელე ლეონი,¹ რომელსაც იმპერატორისგან სპათარიოსის სამოხელეო ტიტული ჰქონდა მინიჭებული, გაეგზავნა ალანიაში, რათა ეწარმოებინა მოლაპარაკებები აბაზგებსა და ალანებს შორის. მისი პირდაპირი დავალება იყო ალანების მოსყიდვა, წაქეზება და დაპირისპირება აბაზგიისთვის, როგორც ბიზანტიის იმპერიის „მოღალატისთვის“ და ამ გზით ბიზანტიის გავლენის აღდგენა დასავლეთ საქართველოზე, რასაც მოჰყვებოდა არაბთა დომინირების შემცირება.

ცნობილი ბიზანტიელი მემატიანე და ბერი თეოფანე ჟამთააღმწერელი, რომელიც კათოლიკურმა ეკლესიამ წმინდანად შერაცხა, გვანვდის საკმაოდ ვრცელ ინფორმაციას ჩვენთვის საინტერესო პერიოდის შესახებ თავის თხზულებაში „ქრონოგრაფია“. იგი გადმოგვცემს ამბებს უძველესი პერიოდიდან 810 წლამდე. სხვადასხვა ინფორმაციაზე დაყრდნობით ასკვნია, რომ მან დიდი ნაწილი თავისი თხზულებისა დაწერა გიორგი სვანგელოზის ცნობებზე დაფუძნებით, ხოლო გიორგი სვანგელოზმა თავისი ისტორიიდან ცნობები მერვე საუკუნის შესახებ თარგმნა

1 მომავალში იმპერატორი ლეონ III ისავრიელი.

სირიული თხზულებიდან, კონკრეტულად, თეოფილე ედესელის ნაშრომიდან (თავაძე 2020: 24).

თეოფანე ჟამთააღმწერელის თხზულება ერთადერთ წყაროს წარმოადგენს, რომელიც დეტალურად ასახავს ლაზიკის მმართველი სერგი ბარნუკის ძის განდგომისა და ლეონ სპათარიოსის ბიზანტიური მისიის მიმდინარეობის ამბებს. მკვლევართა ნაწილი მიიჩნევს, რომ თეოფანეს თავისი თხზულება უნდა დაეწერა დაახლოებით 811-814 წლებში (პაპასქირი 2016: 177). რაც შეეხება ქართულ საისტორიო ტრადიციას, ის მეტად კონცენტრირებულია ქართლზე და დასავლეთ საქართველო ძირითადად იგნორირებულია, აქედან გამომდინარე, ქართულ საისტორიო ტრადიციაში ლეონ სპათარიოსის მოვლინების ამბავი არ არის გადმოცემული, თუმცა ქართულ ისტორიოგრაფიაში ვხვდებით ცდებს, რომ გარკვეული კავშირი იპოვონ თეოფანე ჟამთააღმწერელის მიერ გადმოცემულ ამბებსა და „ქართლის ცხოვრებაში“ დაცულ ცნობებს შორის (გოილაძე 2018: 448-456).

ლეონ სპათარიოსის ბიზანტიური მისიის მიმდინარეობის განხილვამდე საჭიროდ მიგვაჩნია მისიის მოწყობის წინაპირობების მოკლედ განხილვა, თუ როგორი პოლიტიკური სიტუაცია იყო VII-VIII საუკუნეების მიჯნაზე ბიზანტიის იმპერიასა და არაბთა სახალიფოში და რა პოლიტიკურმა პროცესებმა განაპირობა მისიის მოწყობის აუცილებლობა.

VII საუკუნის მიწურულისთვის საქართველოში არსებულ პოლიტიკურ სიტუაციაზე დიდი გავლენა ჰქონდა ახლად გამოჩენილ ძალას – არაბობას. ეს არის პერიოდი, როდესაც არაბი ხალიფები დიდ ყურადღებას აქცევენ ამიერკავკასიას. განსაკუთრებით ეს შეიმჩნევა ხალიფა ვალიდ I-ის (705-715) მეფობის დროს, როდესაც არაბთა დაპყრობებმა და ექსპანსიურმა პოლიტიკამ ზენიტს მიაღწია (ჯანაშია 1936: 23), თუმცა არაბთა ძალის გარდა, ამიერკავკასიისადმი დიდ ინტერესს იჩენდა ხაზართა ხაკანატი და ბიზანტიის იმპერია, ამიტომ სამივე ძალა აქტიურად ცდილობდა საკუთარი ინტერესების დაცვასა და გავლენის მოპოვებას ამიერკავკასიაში.

ხალიფატის წარმატებულ საგარეო პოლიტიკაზე საუბარი შეიძლება დავიწყოთ ხალიფა აბდ ალ-მალიქის (685-705) ხალიფობის დროიდან, რომლის სახელსაც მიაწერენ სახალიფოში არაბთა ჯარის რეორგანიზაციას, რამაც სახალიფოს ექსპანსიურ დაპყრობით პოლიტიკას შეუწყო ხელი (თავაძე 2020: 62). ყოველივე აღნიშნული პირდაპირ უკავშირდებოდა ბიზანტიის იმპერიის გავლენის შესუსტებას კავკასიაში, რასაც

ემატებოდა იმპერიაში არსებული შიდა აშლილობა. ეს არის პერიოდი, როდესაც ქვეყანაში ხელისუფლება შვიდჯერ შეიცვალა, რამაც ქვეყნის სტაბილურობაზე ნეგატიურად იმოქმედა.

ჯერ კიდევ 695 წელს ძალისმიერი მეთოდით ტახტიდან ჩამოაგდეს იმპერატორი იუსტინიანე II, რომელიც ხერსონესში გადასახლებული ფაქტობრივად ტყვეობაში აღმოჩნდა. ხელისუფლება კი გადავიდა უზურპატორ ლეონტის ხელში, რომლის მმართველობა დიდხანს არ გაგრძელებულა და იგი მალევე ჩაანაცვლა ასპიმარმა, რომელიც ისტორიოგრაფიაში ტიბერიუს III ასპიმარის (698-705) სახელითაა ცნობილი. მისი იმპერატორობის პერიოდში კიდევ უფრო გამოიკვეთა დაპირისპირება ბიზანტიის იმპერიასა და ხაკანატს შორის. სიტუაცია სტაბილურდება მას შემდეგ, რაც იუსტინიანე მოახერხებს მეორე ვადით საიმპერატორო ტახტის მოპოვებას და დინასტიური ქორწინების გზით ხაკანატთან ურთიერთობის დალაგებას, მან ცოლად შეირთო ხაზართა ხაკანის იბუზინ გლიავანის და (თავაძე 2020: 63). იბუზინ გლიავანი ხაზართა იმ ხაკანების პოლიტიკის გამგრძელებელი გახლდათ, რომელიც აქტიურად მიისწრაფოდა ამიერკავკასიის ათვისებისკენ. აქედან გამომდინარე, ძლიერ ძალას, რომელსაც კავკასიაში უპირისპირდებოდა, ეს იყო სახალიფო, რომელიც საერთო მტრად მოევლინა ბიზანტიის იმპერიასა და ხაკანატს. არსებული სიტუაციიდან გამომდინარე, სამი ძალის პირობებში, საქართველოს ტერიტორიაზე არსებული პოლიტიკური გაერთიანებები მაქსიმალურად ცდილობდნენ ლავირების პოლიტიკისთვის მიემართათ, რათა ნაკლები დანაკარგი ჰქონოდათ და დაეცვათ საკუთარი მიწა-წყალი.

ბიზანტიის იმპერიაში არსებულმა შიდა არეულობამ საშუალება მისცა ხალიფატს, რომ თავისი ხელისუფლება კავკასიაში გაემყარებინა. VII საუკუნის 90-იან წლებში არაბებს უკვე დაკავებული ჰქონდათ ალვანეთი, ქართლი, სომხეთი და დასავლეთ საქართველოში არსებული ეგრისიც. თუმცა მას შემდეგ, რაც იმპერატორი ტიბერიუს III ასპიმარი გახდა, იგი აშკარად დაუპირისპირდა სახალიფოს და დიდი არმიით გზავნის ამიერკავკასიაში თავის ძმას ჰერაკლე პატრიკიოსს, რომელმაც სომხეთში გარკვეულ წარმატებებს მიაღწია არაბთა წინააღმდეგ და გაძარცვა არაბთა გავლენის ქვეშ მყოფი ქალაქები (Theophanes the Confessor 1997: 518; Treadgold 1997: 339). საპასუხოდ 700 წელს ხალიფამ გაგზავნა სადამსჯელო ექსპედიცია თავისი შვილის აბდალლა იბნ აბდ ალ-მალიქის მეთაურობით, რომელმაც ქალაქ თეოდოსიოპოლისს ალყა

შემოართყა, რაც წარუმატებლად დასრულდა, ეს არის თანამედროვე არზრუმის ტერიტორია, რომელსაც არაბები კალიკალას უწოდებდნენ (Theophanes the Confessor 1997: 519; თავაძე 2020: 64). ხალიფამ თავისი შვილის წარუმატებელი ოპერაციის შემდეგ მეორე წელს გააგზავნა ნახევარძმა მუჰამედ იბნ მარვანი არმენიაში სალაშქროდ, რაც, რა თქმა უნდა, განპირობებული იყო ხალიფატის სურვილით, რომ ამიერკავკასია მათ დაქვემდებარებაში მოქცეულიყო. აღნიშნული ლაშქრობა გამოირჩეოდა თავისი მასშტაბურობით, რაზეც ის ფაქტიც მოწმობს, რომ არაერთი წყარო მოგვითხრობს მის შესახებ, როგორებიცაა: ლევონდი, მოსეს კალანკატუაცი, იბნ ალ-ასირი, ალ-იაკუბი და სხვები (თავაძე 2020: 65). სწორედ ამ პერიოდს ემთხვევა ქართლზე არაბთა გავლენის გაზრდა. ამას თავად ნუმიზმატიკური მასალაც ადასტურებს, რომლის მიხედვითაც მუსლიმებმა დედაქალაქი დაიკავეს და არაბული მონეტების მოჭრა დაიწყეს (თ. დუნდუა, გ. დუნდუა 2006: 167).

705 წელს აბდ ალ-მალიქის სიკვდილის შემდეგ მდგომარეობა საგრძნობლად შეიცვალა, რის შედეგადაც მუჰამედ იბნ მარვანი საერთოდ გაეცალა არმენიას და ამასთანავე, ქართლს (თავაძე 2020: 69). ამას ემატებოდა ისიც, რომ ბიზანტიის იმპერატორი გახდა იუსტინიანე II, რომელმაც დაიწყო აქტიური შეტევა არაბების წინააღმდეგ. მიუხედავად იმისა, რომ სომხეთის იშხან სუმბატ ბაგრატუნს პრობიზანტიური ორიენტაცია ჰქონდა, იგი დამარცხდა მუჰამედ იბნ მარვანის წინააღმდეგ გამართულ ბრძოლაში. ასევე პრობიზანტიური ორიენტაციის იყვნენ ქართლის ერისმთავრები ძმები არშუშა და ვარაზ ბაკური. რომლებსაც მიღებული ჰქონდათ ბიზანტიური ტიტულები (თავაძე 2020: 69-70). არაბთა პოზიციები ქართლში თანდათან შესუსტდა, რასაც ნუმიზმატიკური მასალაც ასახავს, რომლის მიხედვითაც 704 წლიდან არაბული მონეტების მოჭრა თბილისის ზარაფხანაში შეწყდა და ის მონეტები, რაც მანამდე მოიჭრა ეს ერთგვარად პოლიტიკური გამოვლინება უნდა ყოფილიყო, ვიდრე ეკონომიკური და ფართო ემისიისთვის ნაკლებად უნდა ყოფილიყო გამიზნული (თ. დუნდუა, გ. დუნდუა 2006: 167).

დასავლეთ საქართველოში არსებულ პოლიტიკურ ვითარებას რომ შევხვით, ამ პერიოდის ეგრისი ქართლის გავლენის ქვეშაა, პატრიკიოსმა სერგი ბარნუკის ძემ 697 წელს აჯანყების შედეგად პროარაბული ორიენტაცია აირჩია (თეოფანე ჟამთააღმწერელი 1941: 105), მაგრამ ის ფაქტიცაა გასათვალისწინებელი, რომ არაბთა გავლენა დასავლეთ საქართველოში დიდხანს არ შენარჩუნებულა, რადგან 702-704 წლის

ლაზიკის აპოთეკეს კომერციარიოსის ტყვიის საბეჭდავების მიხედვით ქვეყანა ბიზანტიელთა გავლენის ქვეშაა. ამას ისიც ემატებოდა, რომ 706 წელს ფოთში ჩაასახლეს არმენიელები, ამიტომ ეგრისი პრობიზანტიური ძალებით გარშემორტყმული აღმოჩნდა. ეგრისის დასავლეთ მხარეში ჩაასახლებულნი იყვნენ სომხები სუმბატ ბაგრატუნის მეთაურობით, აღმოსავლეთით მას პრობიზანტიური არშუშა ერისთავი, ხოლო სამხრეთ-აღმოსავლეთ მხარეს ბიზანტიური არმენიაკონის თემი ესაზღვრებოდა (თავაძე 2020: 74).

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, სერგი ბარნუკის ძე მხოლოდ არაბთა სამხედრო ძალის დახმარების იმედზე დარჩენილიყო, რაც 707 წელს სრულდება იმით, რომ მუჰამედ იბნ მარვანი თავისი არმიით ჯერ არმენიაში შევიდა, ხოლო შემდეგ ქართლში, სადაც არაბთა ხელისუფლება განამტკიცა, რის შემდეგაც ეგრისს მიაღწა და სერგი ბარნუკის ძეს საშუალება მიეცა დაებრუნებინა საკუთარი პოზიციები ეგრისში. ამასთანავე, არაბებს მორჩილება გამოუცხადა აბაზგიის მთავარმა. არაბთა დომინირებაზე მიუთითებს თეოფანე ჟამთააღმწერელის ცნობაც: „სარკინოებს ეპყრათ აბაზგიაც, ლაზიკიც და იბერიაც“ (თეოფანე ჟამთააღმწერელი 1941: 107; Theophanes the Confessor 1997: 542), მაგრამ მიუხედავად ამისა, დასავლეთ საქართველოში კვლავ რჩებოდნენ პრობიზანტიურად განწყობილი ძალა დიოფიზიტი ეგრისელებისა და აფშილების სახით (თავაძე 2020: 65). ასევე იმპერატორის მოკავშირეები იყვნენ ალანები, რომელთა ფულით მოსყიდვა აუცილებელი იყო, რათა აბაზგიაში იუსტინიანეს თავისი პოზიციები დაებრუნებინა.

აქედან გამომდინარე, მუჰამადის მიერ მოწყობილი ლაშქრობა ერთგვარი ბოლო აკორდი უნდა ყოფილიყო იმისა, რომ ბიზანტიის იმპერიას დაეწყო აქტიური მსჯელობა კავკასიაში ლაშქრობის მოწყობაზე, რათა დაებრუნებინა და განემტკიცებინა დაკარგული პოზიციები, განსაკუთრებით დასავლეთ საქართველოს ტერიტორიაზე, ამიტომ, სავარაუდოა, რომ ამ პერიოდში იუსტინიანე II-ის ინიციატივით მოწყობილიყო ბიზანტიური მისია საქართველოში გამოცდილი და გამჭრიახი პოლიტიკოსის ლეონის მეთაურობით, რომელსაც სპათარიოსის ტიტული ჰქონდა ნაბოძები იმპერატორისგან, რათა ალანები მოესყიდა და წაექეზებინა ბიზანტიის „მოღალატე“ აბაზგიის წინააღმდეგ, ამასთანავე დაეცვა და აღედგინა ბიზანტიის ინტერესები დასავლეთ საქართველოში (თავაძე 2020: 65).

მისიის მოწყობის წინაპირობების განხილვის შემდეგ შეგვიძლია გა-

დავიდეთ თეოფანე ჟამთააღმწერელის თხზულების ჩვენთვის საინტერესო ეპიზოდზე. ქრონოგრაფიაში დაცული ცნობის მიხედვით, ლეონი წარმოშობით გერმანიკიდან, კონკრეტულად კი ისავრიიდან გახლდათ (თეოფანე ჟამთააღმწერელი 1941: 106; Theophanes the Confessor 1997: 542). ჯერ კიდევ იუსტინიანეს პირველად გამეფების დროს ლეონი ოჯახითურთ გადასახლდა თრაკიის მესარაბიაში. მაშინ, როდესაც იუსტინიანე მეორედ გახდა იმპერატორი, მას ლეონი მიეგება და საჩუქრად 500 ცხვარი გადასცა. სწორედ ამ ჟესტით ნასიამოვნებმა იმპერატორმა მას სპათარიოსის ტიტული უბოძა და თავის ახლო მეგობრად მიიღო. ლეონის დაწინაურებამ სამეფო კარზე და იმპერატორთან დაახლოებამ ზოგიერთის გაღიზიანება ნამდვილად გამოიწვია, რის გამოც, ლეონი იმპერატორთან დააბეზლეს, თითქოს იგი სამეფო ძალაუფლებისკენ მიისწრაფვოდა. აღნიშნული ამბავი სწრაფადვე გავრცელდა მთელ იმპერიაში და იუსტინიანეც გულის სიღრმეში დარწმუნებული იყო აღნიშნული ამბის სისწორეში, ამიტომ, როგორც თეოფანე აღნიშნავს, ეს გახდა მიზეზი იმისა, რომ იმპერატორს ლეონი დიპლომატიური მისიით გაეგზავნა ალანიაში დიდძალი ფულით და თავიდან მოეშორებინა ტახტისთვის მეტრძოლი პრეტენდენტი (თეოფანე ჟამთააღმწერელი 1941: 106; Theophanes the Confessor 1997: 542).

თეოფანე ჟამთააღმწერელის მიერ გამოთქმული მოსაზრება ლეონის მოვლინების შესაძლო მიზეზთან დაკავშირებით შეიძლება კითხვის ნიშნის ქვეშ დავაყენოთ. თუ იმპერატორის ნება ნამდვილად იყო ლეონის მოშორება სამეფო კარისგან შორს, რამდენად შეიძლება ასეთი ადამიანისთვის, რომელიც იმპერატორის ძალაუფლების დაუფლებისკენ მიისწრაფვოდა, ჩაებარებინა დიდძალი ფული, ასევე დაევალებინა ბიზანტიის ინტერესების დაცვა და გავლენის აღდგენა კავკასიაში. შეიძლება ვიფიქროთ, რომ იუსტინიანე II ბიზანტიის ინტერესების აღდგენასა და იმპერიის პრესტიჟის დაცვას მისთვის ერთ დროს სანდო და გამჭრიახ ადამიანს ანდობს, მთავარი მიზეზი, შესაძლოა, ეს ყოფილიყო, რაც თავის მხრივ, არ გამორიცხავს იმ ფაქტს, რომ ამ გზით ლეონი სამეფო კარისგან შორს იქნება. აღნიშნულის გათვალისწინებით იუსტინიანე II-სთვის ორმაგად მნიშვნელოვანი იყო აღნიშნული მისიის დაგეგმვა, როდესაც არაბებს უკავიათ აბაზგია, ლაზიკა და იბერია.

მას შემდეგ, რაც ლეონი იწყებს ბიზანტიურ მისიას კავკასიაში, პირველი პუნქტი, სადაც ჩავიდა, ეს იყო ლაზიკა, ხოლო ქრთამის სახით წამოღებული ფული ფაზისში (ფოთი) დატოვა, რის შემდეგაც რამდენიმე

ადგილობრივთან ერთად აფშილეთში გადავიდა. მან გადალახა კავკასიის მთები და ჩავიდა ალანიაში (თეოფანე ჟამთააღმწერელი 1941: 107; Theophanes the Confessor 1997: 542). ამასთანავე, თეოფანე ყურადღებას ამახვილებს იმ ფაქტზე, რომ ფაზისში დატოვებულ ფულს იუსტინიანე უკან წაიღებს, ამ გზით მას თითქოს ლეონის საბოლოოდ განადგურება სურდა. მოცემული ინფორმაციით თეოფანე კიდევ უფრო ამყარებს ზემოაღნიშნულ აზრს, რომ იმპერატორ იუსტინიანე II-ს ლეონის, როგორც ტახტისთვის მებრძოლი კანდიდატის, საბოლოოდ მოცილება სურდა კავკასიაში წარვლენის გზით. ამასობაში ლეონი ალანებმა დიდი პატივით მიიღეს, მოიწონეს და შეასრულეს სპათარიოსის ნათქვამი, რომ შეჭრილიყვნენ და ხელში ჩაეგდოთ აბაზგია, რასაც მოყვა აბაზგიის მთავრის დიპლომატიური მოლაპარაკება ალანებთან. მეორე მხრივ, აბაზგიის მთავარი ალანებს მოუწოდებდა სამასი ნომისმის ფასად გადაეცათ ის ადამიანი, რომელმაც შუღლი ჩამოაგდო მათ შორის, გარდა ამისა, აბაზგიის მთავარი აფრთხილებდა მათ, რომ თანხა, რომელსაც ლეონი მათ დაპირდა აბაზგიაში სალაშქროდ და ფაზისში ეგულებოდათ, უკვე იმპერატორს უკან ჰქონდა წაღებული, ამიტომ დარბევისთვის განკუთვნილ თანხას ვეღარ მიიღებდნენ. აღნიშნულ შემოთავაზებაზე ალანთა პასუხი ერთგვარად გამომხატველი იყო იმპერატორის ერთგულებისა, რომ ამ ყველაფერს აკეთებდნენ არა ფულისთვის, არამედ იმპერატორისთვის (თეოფანე ჟამთააღმწერელი 1941: 107-108; Theophanes the Confessor 1997: 542-543). მიუხედავად ამისა, მას შემდეგ, რაც შეთავაზებული ქრთამი 6,000 ნომისმამდე გაიზარდა, ალანებმა მიიღეს მათი წინადადება, კარგად გაანალიზეს არსებული სიტუაცია და სულ სხვა გეგმა დაისახეს აღნიშნულთან დაკავშირებით. მათი მიზანი იყო ლეონ სპათარიოსის უსაფრთხოდ დაბრუნება კონსტანტინოპოლში და რადგანაც ამას ის რთული ვითარებაც ემატებოდა, რომ რომანიისკენ გზა ჩაკეტილი იყო, ალანებმა განიზრახეს აბაზგიაში გაეგზავნათ სპათარიოსი ალანების მცირერიცხოვან რაზმთან ერთად, რათა დაეზვერათ იქაურობა, შეესწავლათ გადმოსასვლელები, სპათარიოსი უსაფრთხოდ დაებრუნებინათ უკან და შემდეგ დაუფლებოდნენ მთლიან აბაზგიას. აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ ალანებსა და აბაზგებს ინტენსიური სავაჭრო ურთიერთობა ჰქონდათ. როგორც თეოფანე ჟამთააღმწერელი აღნიშნავს, აბაზგების წინადადების მიღება იმითაც იყო განპირობებული, რომ სავაჭრო ურთიერთობები მათ შორის არ გაფუჭებულიყო, ამიტომ აბაზგთა ელჩებს დიდძალი საჩუქრების სანაცვლოდ გადასცე-

მდნენ სპათარიოსს. მას შემდეგ, რაც აბაზგ ელჩებს ლეონი გააყოლეს, ალანებმა მოახერხეს გზაშივე დაწეოდნენ, სპათარიოსი გადაემაღათ და თავიანთი მთავრის, ვინმე იტაზის, მეთაურობით მოერბიათ მთელი აბაზგია (თეოფანე ჟამთააღმწერელი 1941: 109; Theophanes the Confessor 1997: 544). ერთი რამ ცალსახაა, რომ ალანებსა და აბაზგებს შორის კონფლიქტი ნამდვილად ჩამოვარდა, რამაც იმპერატორ იუსტინიანეს მოწონება ორმაგად დაიმსახურა, იქიდან გამომდინარე, რომ ლეონმა აღნიშნული მისია მატერიალური სახსრების გარეშე შეასრულა. იმპერატორმაც ლეონს საქმე დაუფასა და აბაზგებს გაუგზავნა წერილი, რომ ყველაფერს აპატიებდა იმ შემთხვევაში, თუ უსაფრთხოდ გადმოატარებდნენ მის მოხელეს, რაზეც აბაზგები დასთანხმდნენ, თუმცა ლეონ სპათარიოსმა მოთმენა ამჯობინა, მან კატეგორიული უარი განაცხადა აბაზგიის გზაზე გაევიდოდა, რის გამოც, სპათარიოსის კავკასიაში დარჩენა კიდევ უფრო გახანგრძლივდა. ხელსაყრელი დრო დადგა მაშინ, როდესაც ბიზანტიელები და არმენიელები (სომხები) შეიჭრნენ ლაზიკაში, მათ ალყა შემოარტყეს არქეოპოლისს (ციხე-გოჭი), თუმცა არაბების გამოჩენის გამო იძულებულნი გახდნენ უკან დაეხიათ, მაგრამ 200 კაციანი რაზმი კავკასიაში მაინც დარჩა, რათა აფშილეთი და კავკასიის მიდამოები მოერბიათ (თეოფანე ჟამთააღმწერელი 1941: 110; Theophanes the Confessor 1997: 543). მათ კავკასიაში ყაჩაღობა დაიწყეს.

კავკასიაში ბიზანტიელთა ჯარის ყოფნის ამბავს მშვიდად არ ჩაუვლია, როდესაც ალანებმა მათი კავკასიაში ყოფნის ამბავი გაიგეს, სწრაფადვე ლეონ სპათარიოსს გააგებინეს, გადალახეს თოვლიანი კავკასიონი და შეხვდნენ ბიზანტიელთა ჯარს, რომელიც არაბთა თავდასხმის გამო ვერ ბრუნდებოდნენ რომანიაში. აღნიშნული სიტუაცია ნათელი ილუსტრაციაა იმისა, რომ იმპერატორის მოხელე და ბიზანტიელთა რაზმი ვერ ბრუნდება რომანიაში კავკასიაში არაბთა მომძლავრებული მდგომარეობის გამო. ერთადერთი გამოსავალი ბიზანტიელების მიერ ე. წ. „რკინის ციხეზე“ კონტროლის მოპოვება იყო, სადაც სარკინოზთა დანიშნული მოხელე ფარასმანი იჯდა, რომელსაც კარგი ურთიერთობა ჰქონდა არმენიელებთან. არსებული ვითარების გათვალისწინებით, ლეონმა შესაძლებლად ჩათვალა, რომ ფარასმანს შეეძლო მათი დახმარება, ამიტომ მასთან რამდენიმე კაცი გაგზავნა და შეუთვალა, რომ დამორჩილებოდა იმპერატორს და ციხე ჩაებარებინა, რათა ზღვის ნაპირამდე ჩასულიყვნენ და ტრაპეზუნტში გადასულიყვნენ, თუმცა ფარასმანი არაბთა ერთგული დარჩა. ფარასმანის პროარაბული ორიენტა-

ციის გამო ლეონი იძულებული გახდა სხვა გზისთვის მიემართა. მან ჯარს დაავალა ციხის მიმდებარე ტერიტორიაზე ჩასაფრებულიყვნენ და ციხიდან გამოსულებს თავს დასხმოდნენ, თუმცა ციხე იმდენად კარგად გამაგრებული აღმოჩნდა, რომ სპათარიოსმა ციხე ვერ აიღო. როგორც თეოფანე ჟამთააღმწერელი აღნიშნავს, სპათარიოსმა წარმატებას მხოლოდ მას შემდეგ მიღწია, რაც „აფშილთა შორის უპირველესი“ (თეოფანე ჟამთააღმწერელი 1941: 112; Theophanes the Confessor 1997: 544) მარინოსი (მარინე) მათ დაეხმარა და ზღვის ნაპირამდე მშვიდობიანად გადასვლის შესაძლებლობა აღუთქვა. ამასთანავე თეოფანე დამატებით აღნიშნავს, რომ „აფშილთა შორის უპირველესმა“ ეს ყველაფერი გააკეთა კავკასიაში დასარბევად მყოფი ბიზანტიელების შიშის გამო, რაც იმაზე მიგვანიშნებს, რომ აღნიშნული ჟესტით მან თავიდან აიცილა ბიზანტიელთა თავდასხმა, თუმცა ამ საკითხთან დაკავშირებით განსხვავებული მოსაზრებები არსებობს, რასაც ქვევით კიდევ უფრო დაწვრილებით შევხებით.

მას შემდეგ, რაც ლეონ სპათარიოსის მოკავშირე „აფშილთა შორის უპირველესი“ გახდა, ფარასმანი იძულებული აღმოჩნდა გარკვეულ დამოუკიდებლობაზე წასულიყო, მან სპათარიოსს მძევლად საკუთარი შვილი გადასცა და უსაფრთხოდ გადასვლის შესაძლებლობა აღუთქვა, მაგრამ ლეონი გამოცდილი დიპლომატი გახლდათ და ერთგულების დამტკიცებისთვის მასთან პირისპირ შეხვედრა მოისურვა, რაზეც ფარასმანი იძულებული იყო, რომ დასთანხმდებოდა იმ პირობით, თუ მას გარანტიას მისცემდა, რომ არ ავნებდა, თუმცა სპათარიოსმა ხელშეუხებლობის პირობა დაარღვია, გამოავლინა თავისი გამჭრიახი ბუნება, ციხეში შესვლისთანავე მან ციხის აღების განკარგულება გასცა. მათ მთლიანად გაძარცვეს და დაწვეს ციხე, რომელსაც ცეცხლი დაახლოებით 3 დღის განმავლობაში ეკიდა და მას შემდეგ, რაც იქაურობა მიწასთან გაასწორეს, სპათარიოსმა თავის რაზმთან ერთად გადაინაცვლა აფშილეთში, საიდანაც უსაფრთხოდ ჩავიდა ზღვის ნაპირას, გაემგზავრა კონსტანტინოპოლისკენ და ჩავიდა იმპერატორ იუსტინიანესთან. შემდეგ, როგორც თეოფანე აღნიშნავს, იმპერატორი იუსტინიანე II მოკლეს, ხოლო შემდეგი იმპერატორი ვარდან ფილიპიკოსი დააბრმავეს და ტახტი არტემიმ (ანასტასი II-მ) დაიკავა, თუმცა მისი მეფობა დიდხანს არ გაგრძელებულა. იგი ჩაანაცვლა თეოდოს III-მ, რომლის მეფობაც ასევე ხანმოკლე აღმოჩნდა. აღნიშნულ პერიოდში ლეონს დაწინაურებულ თანამდებობაზე ვეღარ ვხედავთ, თუმცა თეოდოსის მეფობას დაე-

რომ ბიზანტიელთა შიდა პოლიტიკური სიტუაციის გართულება და ბარბაროსთა შემოსევები. აღნიშნული პოლიტიკური სიტუაციით კარგად ისარგებლა მოხერხებულმა და გამჭრიახმა პოლიტიკოსმა ლეონმა და თეოდოსის ჩამოგდების შემდეგ ტახტი თავად დაიკავა. ერთგვარად მისიის შესრულებიდან მალევე ლეონი მოგვევლინა ბიზანტიის იმპერატორად, ლეონ III ისავრიელის სახელით.

ლეონ სპათარიოსის კავკასიაში მოწყობილი მისიის გაცნობის შემდეგ შესაძლებელია, რომ უკვე ყურადღება გავამახვილოთ მისიის შედეგებზე. ბიზანტიის საიმპერატორო კარი დიდ იმედებს ამყარებდა ლეონ სპათარიოსის მისიის წარმატებაზე, რადგან მასზე იყო დამოკიდებული ბიზანტიის გავლენის დაბრუნება და არაბთა ძალის შესუსტება კავკასიაში. მნიშვნელოვნებას ის ფაქტიც ადასტურებს, რომ ლეონის მისიის მიმდინარეობისას ბიზანტიიდან გადასროლილ მედესანტეთა რაზმს დამატებითი სახით სწორედ არმენიელთა (სომეხთა) რაზმი ახლდა თან, რომლებმაც ალყა შემოარტყეს არქეოპოლისს. ერთი რამ ცალსახაა, რომ ლეონის მისიის შედეგად დასავლეთ საქართველოში არაბთა პოზიციები შედარებით შესუსტდა, თუმცა ეს მხოლოდ ლეონის დიპლომატიის შედეგად არ უნდა მივიჩნიოთ. მას დიდი დახმარება აღმოუჩინა „აფშილთა შორის უპირველესმა“ მარინოსმა. ორი სიტყვით შეიძლება შევხვით საკითხს მარინოსის ორიენტაციასთან დაკავშირებით.

ისტორიოგრაფიაში განსხვავებული აზრი არსებობს ამ საკითხთან დაკავშირებით, თუ რატომ აღმოუჩინა დახმარება თეოფანეს მიერ დასახელებულმა მარინოსმა ლეონს, რომელიც უკან დაბრუნებას ვერ ახერხებდა. ერთი ნაწილი მიიჩნევს, რომ ეს გამოწვეული იყო მარინოსის და ასევე მოსახლეობაში მძლავრად არსებული პრობიზანტიური ორიენტაციით. მოსახლეობამ და თავად არისტოკრატებმა, რომელთათვისაც არაბთა ჩაგვრა უკვე აუტანელი აღმოჩნდა, აირჩიეს პრობიზანტიური კურსი და ამის გამომხატველი იყო მარინოსის მოქმედება, რომ დახმარებოდა იმპერატორის წარმომადგენელს კავკასიაში, რაც აზრს მოკლებული არ უნდა იყოს, თუმცა აქ კიდევ ერთი მოსაზრება უნდა აღინიშნოს, რომლის მიხედვითაც, „აფშილთა შორის უპირველესის“ ამგვარი მოქმედება მთლიანად ანტიარაბულად განწყობილი არისტოკრატის სურვილის შედეგი უნდა ყოფილიყო, რათა ამასთანავე გათავისუფლებულიყვნენ ლაზიკის გავლენისგან (პაპასქირი 1998: 106).

ერთი რამ შესამჩნევია, რომ მარინოსის (მარინეს) მიერ აღმოჩენი-

ლმა მხარდაჭერამ შედეგი გამოიღო, მან გარკვეული სუვერენიტეტი ნამდვილად მოიპოვა და გათავისუფლდა არაბთა გავლენისგან, რაც იმაში გამოიხატებოდა, რომ მოგვიანო პერიოდის მოვლენებში, 738 და 740 წლებში, მარინოსი მოხსენიებულია პატრიკიოსის ტიტულით (პაპას-ქირი 1998: 107), რასაც, როგორც ცნობილია, ბიზანტიის დაქვემდებარებაში მყოფი მმართველები იღებდნენ. ამის შემდეგ აფშილეთი წყაროებში ფაქტობრივად აღარ ჩანს,¹ თუმცა თუ თეოფანე ჟამთააღმწერელის მიერ გადმოცემულ ინფორმაციას გავიხსენებთ, იგი აღნიშნავს, რომ მარინოსის დახმარება გამონვეული იყო კავკასიაში გამოჩენილი ბიზანტიელთა რაზმით, რომელიც მეტად მრავალრიცხოვნად მიაჩნდა, ვიდრე ის სინამდვილეში იყო (თეოფანე ჟამთააღმწერელი 1941: 112). ამას ისიც უნდა დავუმატოთ, რომ მარინოსი ლეონს დახმარებას აღმოუჩენს მას შემდეგ, რაც ბიზანტიელთა ჯარის კავკასიაში ყოფნის ამბავს გაიგებს. თუ დავუშვებთ, რომ მარინოსი მყარად იდგა თავის პრობიზანტიურ კურსზე, მაშინ კითხვა ჩნდება, თუ რატომ არ აღმოუჩინა სათანადო დახმარება საწყის ეტაპზე კავკასიაში იმპერატორის მიერ მოვლენილ წარმომადგენელს?! აღნიშნული გარემოება გვაფიქრებინებს, რომ მარინოსის ქმედების მთავარი მაპროვოცირებელი ძალა სწორედ ბიზანტიური არმიის კავკასიაში ყოფნის შიში იყო, მაგრამ ისიც არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ ეს ფაქტი არ გამორიცხავს აზრს მოსახლეობაში და არისტოკრატიაში არსებული შესაძლო ანტიარაბული განწყობის შესახებ, რამაც კიდევ უფრო გაამყარა აფშილთა მმართველის გადაწყვეტილება, რასაც შედეგად მოჰყვა ბიზანტიის იმპერატორისგან პატრიკიოსის ტიტულის მიღება და არაბთაგან გათავისუფლება. აღნიშნული მოვლენა, ის ფაქტი, რომ აფშილეთში საიმპერატორო კარმა გავლენა მოიპოვა, ლეონ სპათარიოსის მისიის წარმატებად შეგვიძლია მოვიანზროთ.

გარდა აფშილეთისა, ლეონის მისიის შედეგად აბაზგიაც ბიზანტიის გავლენის ქვეშ მოექცა და გათავისუფლდა, როგორც ლაზიკის, ასევე არაბების გავლენისგან. ბიზანტიის უზენაესობის ცნობა იმითაც გამოიხატებოდა, რომ აბაზგიას ამიერიდან „ერისთავი კეისრისა“ მართავდა (პაპასქირი 2003ა: 173).

ამრიგად, ბიზანტიამ ნაწილობრივ მაინც აღადგინა თავისი გავლენა დასავლეთ საქართველოში, აბაზგიაზე, ასევე იმპერატორის მოკავში-

1 ვახტანგ გოილაძეს ეჭვი შეაქვს მარინოსის, როგორც აფშილთა პატრიკიოსის მიჩნევის საკითხში. იგი ვარაუდობს, რომ თეოფანესთან აღნიშნული „პატრიკიოსი მარინე“ უნდა მივიჩნიოთ ეგრისის პატრიკიოსად (გოილაძე 2018: 455-456).

რეთა რიგებში აღმოჩნდნენ ალანები და აფშილები, მოშალეს არაბთა მიერ გამაგრებული ე. წ. „რკინის ციხე“ და რაც ყველაზე მეტად გასათვალისწინებელია, ყოველივე ზემოჩამოთვლილს ლეონმა ფაქტობრივად მატერიალური დახმარებისა და დიდი ლაშქრის გარეშე მიაღწია, თუმცა ნაკლებადაა ცნობილი როგორი სიტუაცია იყო ლაზიკის შიდა რეგიონებში. იმას თუ გავითვალისწინებთ, რომ თეოფანე ჟამთააღმწერელის მიერ გადმოცემულ ამბებში არაბებმა უყურადღებოდ არ დატოვეს ბიზანტიელების მიერ არქეოპოლისის ალების მცდელობა და სწრაფადვე უკუაგდეს ისინი, ამიტომ არაბები რამდენად უყურადღებოდ დატოვებდნენ აბაზგიისა და აფშილეთის განდგომის ამბავს და ბიზანტიის გავლენის მოპოვებას, საფიქრებელია, თუმცა მოგვიანო პერიოდში არაბთა გავლენა დასავლეთ საქართველოში, ლაზიკა-ეგრისზე, თანდათან შეირყა (პაპასქირი 1998: 107).

შემდეგი საკითხი, რომელზეც ყურადღება უნდა გავამახვილოთ, ეს არის დათარიღება, თუ როდის შეიძლება შეესრულებინა ლეონს იმპერატორ იუსტინიანეს მიერ დაკისრებული მისია. მიუხედავად იმისა, რომ თეოფანე ჟამთააღმწერელი საკმაოდ დეტალურად აღგვინერს ლეონის მოგზაურობას კავკასიაში, იგი თარიღებს არ უთითებს. არც ქართულმა საისტორიო ტრადიციამ შემოგვინახა აღნიშნული მისიის მოწყობის თარიღი, ამიტომ დათარიღებასთან დაკავშირებით ისტორიოგრაფიაში ერთი გამოკვეთილი კონკრეტული აზრი არ არსებობს და სხვადასხვა მკვლევარი განსხვავებულ თარიღს ასახელებს.

მკვლევრები ერთხმად თანხმდებიან იმასთან დაკავშირებით, რომ ლეონის მოგზაურობა კავკასიაში VIII საუკუნის დასაწყისში უნდა განხორციელებულიყო. ნაწილი იმასაც ამატებს, რომ მისი კავკასიური ვოიაჟი რამდენიმე წელი უნდა გაგრძელებულიყო. აკადემიკოსი ფ. უსპენსკი აღნიშნავდა, რომ ლეონის კავკასიაში ყოფნის პერიოდად უნდა მივიჩნიოთ 711-713 წლებში. 713 წელს ლეონი დაბრუნდა კონსტანტინოპოლში, სადაც ტახტი ანასტასი II-ს ეკავა, ხოლო იუსტინიანე II და მისი მემკვიდრე ვარდან ფილიპიკოსი უკვე ჩამოგდებულნი არიან ტახტიდან (Успенский 1996). ასევე 713 წლით ასრულებს ლეონის მოგზაურობას მ. კანარდი, თუმცა ს. ზეტეიშვილი მისიის დამთავრების თარიღს უფრო ადრეულ პერიოდად მოიაზრებს და აცხადებს, რომ ლეონი კონსტანტინეპოლში ჯერ კიდევ 711 წელს უნდა დაბრუნებულიყო, ეს მაშინ, როდესაც იუსტინიანე ჯერ კიდევ იმპერატორია და ტახტიდან არ ჩამოუგდიათ (Зетейшвили 1976: 82-83).

განსხვავებულ პოზიციას გვთავაზობს ი. ჩიჩუროვი, რომელიც სავსებით დამაჯერებლად გვისახელებს 708-711 წლებს. იგი თავის მსჯელობას შემდეგნაირად აგებს, რომ ლეონის მოგზაურობის ქვედა ზღვარად უნდა მივიჩნიოთ 705 წელი, ეს არის იუსტინიანე II-ის მეორედ გამეფების თარიღი, რომელიც იყო ბიზანტიური მისიის მოწყობის ინიციატორი. თუ თეოფანე ჟამთააღმწერელის ცნობას გავითვალისწინებთ, ლეონმა მოახერხა იმპერატორთან დაახლოება და მის ახლო მეგობრად ჩარიცხვა, რასაც გარკვეული დრო მაინც დასჭირდებოდა. ეს დრო ი. ჩიჩუროვს 3 წლით აქვს განსაზღვრული, რის შემდეგაც, ლეონის კონსტანტინოპოლიდან გასვლის თარიღად 708 წელს ასახელებს, ხოლო დამთავრების თარიღად 711 წელს მიიჩნევს (Чичуров 1980: 140-141). აღნიშნულ ქრონოლოგიურ ჩარჩოებს სარწმუნოდ მიიჩნევს ზურაბ პაპასქირიც (პაპასქირი 2016: 176).

თ. ბერაძე და მ. სანაძე სხვადასხვა წყაროს ანალიზის საფუძველზე ასკვნიან, რომ ლეონ სპათარიოსის კავკასიაში ყოფნის ხანგრძლივობა 711-714 წლებით უნდა შემოიფარგლოს (სანაძე, ბერაძე 2004: 73).

დათარიღების საკითხს ეხება ასევე ვახტანგ გოილაძე. იგი აღნიშნავს, რომ ლეონის კავკასიაში გამოგზავნის ზედა ზღვრად უნდა მივიჩნიოთ 711 წელი, იქიდან გამომდინარე, რომ 711 წლის ოქტომბრიდან იუსტინიანე II უკვე ტახტიდან ჩამოგდებულია. მან ასევე შემოგვთავაზა თეოფანე ჟამთააღმწერლის მიერ გადმოცემული ამბების თარიღი, კონკრეტულად, მან დაათარიღა არაბთა შემოსვლა ლაზიკაში ბიზანტიელებისგან არქეოპოლისის დასაცავად მასლამას მეთაურობით, რადგან, მისი აზრით, იმ პერიოდში მასლამას გარდა სხვას ვერ ეყოლებოდა მრავალრიცხოვანი არმია (გოილაძე 2018: 451). იგი არაბების შემოსვლის თარიღად 713/714 წლებს გვისახელებს და ამავე პერიოდში უნდა გადასულიყო ლეონი ალანიიდან ეგრისში, ასევე „რკინის ციხის“¹ ალების ამბავი. იგი ეყრდნობა მოსეს კალანკატუაცის ცნობებს და პარალელს ავლებს თეოფანეს ცნობებთან, რომლის მიხედვითაც ლეონი კონსტანტინოპოლში ბრუნდება არტემის (ანასტასი II) ზეობისას, რომელიც ტახტზე 713-715 წლებში იჯდა. აქედან გამომდინარე ვახტანგ გოილაძე ასკვნის, რომ ლეონი დასავლეთ საქართველოსა და ალანიაში იმყოფებოდა 711-713/714 წლებში (გოილაძე 2018: 452-453).

¹ ვახტანგ გოილაძე მიიჩნევს, რომ თეოფანესთან ნახსენები „რკინის ციხე“ „ქართლის ცხოვრებაში“ მირისა და არჩილის პერიოდის აღწერის მონაცვეთში აღნიშნული „სობლის ციხეა“, ხოლო „ერისთავი კეისრისა ლეონ“ სწორედ ლეონ სპათარიოსია, რასაც იზიარებენ მ. სანაძე და თ. ბერაძე (გოილაძე 2018: 452-453).

ეს არის ძირითადი ქრონოლოგიური ჩარჩოები, რომლებშიც ათავსებენ ლეონ სპათარიოსის კავკასიაში მოგზაურობის პერიოდს. ჩვენი აზრით, იმას თუ გავითვალისწინებთ, რომ 707 წლის ზაფხულში მუჰამედ იბნ მარვანი შეიჭრა არმენიაში (Abū 'Amr Khalifa ibn Khayyat al Laythī al 'Usfurī 2015: 172; თავაძე 2020: 74-75) და ამავე პერიოდში გააძლიერა არაბთა გავლენა ქართლზე, ხოლო დასავლეთ საქართველოში გაიმტკიცეს პოზიციები, როგორც ზევით აღვნიშნეთ, მუჰამედის აღნიშნული ლაშქრობა უნდა ყოფილიყო ერთგვარად ლეონის თაოსნობით კავკასიაში გამართული მისიის მოწყობის მაპროვოცირებელი ფაქტორი, რათა ბიზანტიის იმპერატორს დაეწყო ფიქრი დასავლეთ საქართველოში გავლენის მოპოვებაზე. ამ ფაქტის გათვალისწინებით ლეონის კავკასიაში გაგზავნის ქვედა ზღვრად შეგვიძლია მივიჩნიოთ 707/708 წლები, როდესაც მუჰამედმა უკვე ილაშქრა არმენიაში. რაც შეეხება ზედა ზღვარს, დათარიღების საკითხს კიდევ ის ფაქტი ართულებს, რომ თეოფანე ჟამთააღმწერელი ზუსტად მაინც არ უთითებს იუსტინიანე II ტახტიდან ჩამოგდებული იყო თუ არა ლეონის დაბრუნებისას. სიმონ ყაუხჩიშვილი ლეონ სპათარიოსის დაბრუნების ეპიზოდს შემდეგნაირად გვანვდის: „გადასცურა გადაღმა ნაპირისაკენ და მივიდა იუსტინიანესთან“ (თეოფანე ჟამთააღმწერელი 1941: 113). აღნიშნული მონაკვეთის გათვალისწინებით, ლეონ სპათარიოსი ჯერ კიდევ მაშინ დაბრუნდა უკან, როდესაც იუსტინიანე ცოცხალი იყო, რაშიც ეჭვი არ ეპარებათ ინგლისურენოვან აკადემიურ ლიტერატურაში. კ. მანგოსა და რ. სკოტის ინგლისურენოვან თარგმანშიც იგივე აზრია გატარებული, რომ ლეონი ჩავიდა იმპერატორთან და ცალსახად არ ჩანს საიმპერატორო კარზე იყო თუ არა არეულობა (Theophanes the Confessor 1997: 544), ამიტომ ჩვენ შეგვიძლია მათ ნდობა გამოვუცხადოთ და ზედა ზღვრად მოვიაზროთ 711 წელი, სანამ იუსტინიანე II-ს ტახტიდან ჩამოაგდებენ, ამიტომ მოცემული მსჯელობიდან გამომდინარე, ლეონის ბიზანტიური მისია კავკასიაში შეიძლება შემოვფარგლოთ 707/708-711 წლებით.

ამრიგად, დასკვნის სახით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ლეონ სპათარიოსის საქართველოში მოვლინება ერთი შეხედვით განპირობებული იყო ძლიერი ანტიბიზანტიური განწყობითა და არაბთა გავლენის მომძლავრებით არა მხოლოდ აღმოსავლეთ საქართველოში, არამედ დასავლეთ საქართველოში არსებულ პოლიტიკურ გაერთიანებებზე. კონკრეტულად ეს შეიძლება დავუკავშიროთ 707 წელს არაბთა სარდლის მუჰამედ იბნ მარვანის ლაშქრობას ამიერკავკასიაში, რითაც სახალი-

ფომ ფეხი მოიკიდა დასავლეთ საქართველოში და განამტკიცა ანტი-ბიზანტიურად განწყობილი ლაზიკის პატრიკიოსის სერგი ბარნუკის ძის პოზიციები.

რაც შეეხება ლეონის მისიის შეფასებას, მისი წარმატება განპირობებული იყო „აფშილთა შორის უპირველესის“ მარინოსის დახმარებით, ხოლო დახმარების სურვილი, შესაძლოა, გამოწვეული ყოფილიყო კავკასიაში დასარბევად და ძარცვისთვის დარჩენილ ბიზანტიელთა რაზმის თავიდან აცილების გამო, რასაც თეოფანე ჟამთააღმწერელი თავადვე უთითებს, ასევე შეგვიძლია ყურადღება გავამახვილოთ გამჭრიახი და გამოცდილი პოლიტიკოსის ლეონ სპათარიოსის დიპლომატიურ შესაძლებლობებზე. მან შეძლო აღნიშნულ მისიას ფინანსური სახსრებისა და დიდი ლაშქრის გარეშე გაძლოლოდა, თუმცა მიმართა მოტყუებისა და მუქარის მეთოდებს, რამაც ასევე წარმატება მოუტანა, რომ მომავალში იმპერატორის ტახტი დაეკავებინა. ლეონ სპათარიოსის მისიის წყალობით VIII საუკუნის დასაწყისში ბიზანტიის იმპერიამ შეცვალა ძალთა თანაფარდობა კავკასიაში, გარკვეულწილად აღდგა ბიზანტიის პოზიციები დასავლეთ საქართველოში, ალანები, აფშილები და აბაზგები ჩაირიცხნენ იმპერატორის მოკავშირეთა რიგებში და რაც მთავარია, არაბთა გავლენა მომავალში საგრძნობლად შესუსტდა დასავლეთ საქართველოზე, თუმცა პოზიციების აღდგენის ძალა სახალიფოს მომავალში უკვე აღარ შესწევდა.

გამოყენებული ლიტერატურის ნუსხა:

ა) წყაროები

- ▶ **თეოფანე ჟამთააღმწერელი 1941:** თეოფანე ჟამთააღმწერელი. გეორგიკა: ბიზანტიელი მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ. ტ. IV, ნაკ. I. გამოსცა სიმონ ყაუხჩიშვილმა. თბ. 1941.
- ▶ **Abū 'Amr Khalifa ibn Khayyat al Laythī al 'Usfurī 2015:** Abū 'Amr Khalifa ibn Khayyat al Laythī al 'Usfurī, Khalifa ibn Khayyat's History on the Umayyad Dynasty (660-750), Translated by Carl Wurtzeled, Robert G. Hoyland, Liverpool University Press, 2015.
- ▶ **Ghewond 2006:** Ghewond, History, trans. by R. Bedrosian. Sources of

the Armenian Tradition. Long Branch. N.J. 2006.

- **Theophanes the Confessor 1997:** The Chronicle of Theophanes Confessor Byzantine and Near Eastern History AD 284-813, Translated with introduction and commentary by C. Mango and R. Scott, Clarendon Press – Oxford, 1997.

ბ) სპეციალური ლიტერატურა

- **გოილაძე 2018:** გოილაძე ვახტანგ, ახალი გამოკვლევები, თბილისი, „საჩინო“, 2018.
- **დუნდუა თ, დუნდუა გ. 2006:** დუნდუა თედო, დუნდუა გიორგი, ქართული ნუმიზმატიკა, ნაწ. I, თბილისი, „არტანუჯი“, 2006.
- **თავაძე 2020:** თავაძე ლერი, საქართველო VIII საუკუნეში, თბილისი, „უნივერსალი“, 2020.
- **ლომოური 2011:** ლომოური ნოდარ, საქართველოს და ბიზანტიის იმპერიის ურთიერთობა (IV-IX სს.), ნაწ. I, თბილისი, „ლოგოსი“, 2011.
- **პაპასქირი 1998:** პაპასქირი ზურაბ, აფხაზეთი საქართველო, თბილისი, „აღმაშენებელი“, 1998.
- **პაპასქირი 2003ა:** პაპასქირი ზურაბ, ნახევრები თანამედროვე აფხაზეთის ისტორიული წახსუდიდან უძველესი დროდან 1917 წლამდე, ნაკვ. I, თბილისი, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2003.
- **პაპასქირი 2003ბ:** პაპასქირი ზურაბ, ქართული პოლიტიკური სამყარო საერთაშორისო არენაზე VIII ს-ში, ქართული დიპლომატიის ისტორია, რედ. რ. მეტრეველი, თბილისი, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2003.
- **პაპასქირი 2016:** პაპასქირი ზურაბ, საქართველო: ისტორიული წახსუდი და თანამედროვეობა, თბილისი, „მერიდიანი“, 2016.
- **სანაძე 2016:** სანაძე მანანა, ქართველთა ცხოვრება: ქართლის მეფეებისა და პატრიკიოსების ქრონოლოგია (ფარნავაზიდან აშოტ კურაპალატამდე), ნ. III, თბილისი, საქართველოს უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2016.
- **სანაძე, ბერაძე 2004:** სანაძე მანანა, ბერაძე თამაზ, VIII ს-ის I ნახევრის ქართლისა და ეგრისის პოლიტიკური ისტორიიდან, ქართული წყაროთმცოდნეობა X. თბილისი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის გამომცემლობა „მემატთანე“, 2004.
- **ჯანაშია 1963:** ჯანაშია სიმონ, ახაბობა საქართველოში, თბილისი, თბილისის დაუსწრებელი პედიანსტიტუტის გამომცემლობა, 1936.
- **Treadgold 1997:** Treadgold Warren, A History of the Byzantine State and Society, Stanford University Press, 1997.
- **Зетейшвили 1976:** Зетейшвили С. Г. Сведения об аланах в «Хронографии» Феофана. — В кн.: Древнейшие государства на территории СССР. Материалы и исследования. М., 1976.

- **Успенский 1996:** Успенский. Ф.И. История Византийской империи, М. 1996. ხელმისაწვდომია <http://www.sedmitza.ru/text/442832.html> ბოლოს დამოწმებულია: 11.06.2022.
- **Чичуров 1980:** Чичуров. И. С. Византийские исторические сочинения, М. 1980.

Lali Mekerishvili

MA program in Georgian History
Faculty of Humanities, TSU

BYZANTINE MISSION OF LEO SPATHARIOS IN GEORGIA (SUMMARY)

The article presents a political situation at the beginning of the 8th century, which is one of the most difficult parts of Georgian history. Byzantine Empire, Arab Caliphate, and Khazar Khaganate were trying to spread their religion, political or cultural influence on Georgia. At that time, there were different political unions in West Georgia: Lazica, Abasgia, and Apsilia. They were using diplomacy and had to become allies of one or another country to maintain their territories. Especially, at the end of the 7th century Arabs achieved success in Caucasia. East and also West Georgia were strongly under the control of the Caliphate. Sergi, the son of Barnuk, rebelled against the emperor and handed over the country to Caliphate in 697. Also, Lasica and Abasgia recognized the superiority of the Caliphate. The political situation directly showed that Empire was losing positions in Caucasia. In addition, the main reason for Arab success was anarchy in Byzantine Empire. This was a period of seven revolutions. Justinian II (705-711), who was elected a second time in the imperial court of Byzantium, decided to send Leo spatharios (future Emperor) for a mission against Caliphate. Firstly, he had to confront Alanians against Abasgia, as a “traitor” to Byzantine Empire. Emperor hoped to reestablish the power in Georgia in this way.

The Chronicle of Theophanes Confessor is one of the important sources of Byzantine history. Theophanes the Confessor described the mission and the route of Leo’s spatharios in detail. In addition, he tried to answer the main questions, for instance, why did Byzantine Emperor choose Leo for the lead of

the mission? Or how did he achieve his goals? According to The Chronicle of Theophanes Confessor, the main real reason for the emperor's decision was the strong willingness to send Leo far from the royal throne, because he had a piece of information that Leo was trying to seize the royal throne. Leo was an ambitious and clever politician man, we think, only he could successfully lead the mission and protect Empire's positions in Caucasia. That is why he led the mission.

The first place, where Leo arrived, was Phasis (Poti). There he left money, which was a bribe for the Alans against Abasgia, but during the mission, Justinian II took the money back. According to The Chronicle of Theophanes Confessor, Emperor tried to interfere in the mission. Nevertheless, Leo achieved his goals without financial resources. Sometime later an army of Romans and Armenians entered Lasica and about 200 men stayed in the Caucasian mountains as robbers. Marinus, the chief of the Apsilians, was seized by fear that Leo had a big army with him and we think, that was the main reason when Marinus promised spatharios to accompany him safely as far as the coast to protect his people. After that, Leo arrived in Trebizond, then Constantinople.

Thus, Leo succeeded with his political moves. He caused much destruction among the Abasgians. In addition, the Alans, the Abasgians, and the Apsilians became allies of the Byzantine Empire, which increased the influence of the Byzantine Empire on West Georgia.